

Predrag Novakov¹

Odsek za anglistiku, Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDC 81'25:008

Originalan naučni rad
Primljen: 15.12.2016.
Prihvaćen: 27.12.2016.

KULTUROLOŠKI ELEMENTI U PREVODU: SUOČAVANJE SA DRUGIMA²

REZIME: *Dobro je poznato da se u okviru kompleksne pojave kao što je jezik prepliće širok spektar komponenti specifičnih sa datu društvenu zajednicu i njenu kulturu. Te komponente, više ili manje tipične samo za datu zajednicu, predstavljaju poseban izazov za prevodioca i čine oblast u kojoj prevod može doprineti boljem sagledavanju drugih kultura, odnosno prihvatanju multikulturalnosti koja nas okružuje. Imajući tu činjenicu u vidu, u radu se proučavaju prevodilački postupci povezani sa prenosom kulturoloških elemenata u dva smera: iz engleskog (kao izvornog jezika) u srpski (kao ciljni jezik) i obrnuto, uz primere iz tekstova koji se odnose na društvene nauke, religiju i umetnost. Naime, u centralnom delu rada prvo se navode relevantni primeri iz oblasti sociologije i istorije (odnosno iz knjige američkog autora L. Mamforda *Kultura gradova čiji je srpski prevod objavljen 2010. godine*) koji dobro ukazuju na prevodilačke probleme koji nastaju zbog različitih tradicija izvornog i ciljnog jezika, odnosno zbog specifičnih tradicionalnih pojmova i institucija koje treba „preslikati” iz engleskog jezika u srpski jezik. Nakon toga, navode se primeri u kojima je srpski izvorni, a engleski ciljni jezik; ti primeri se odnose na religiju i*

¹ predragnovakov@sbb.rs

² Ovaj rad je napisan u okviru naučnog projekta *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (broj projekta 178002). Rad je prvi put objavljen u zborniku radova sa IV međunarodne konferencije *Multikulturalnost i savremeno društvo* (filologija, menadžment i ekonomija, studentski radovi), izdavača Visoka škola “Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkatić”, Novi Sad, 2013. str 21-31.

religijsku umetnost, oblast u kojoj su kulturološke razlike vrlo izražene. Primeri su preuzeti iz knjige L. Šelmić Srpsko zidno slikarstvo XVIII veka, čiji je engleski prevod objavljen 2004. godine. Sa izvesne vremenske distance nakon prevođenja dve pomenute knjige, u radu se komentarišu moguća prevodilačka rešenja za pojedine kulturološki relevantne primere i njihov doprinos boljem razumevanju drugih društvenih zajednica i multikulturalnosti uopšte.

KLJUČNE REČI: *engleski jezik, kulturološke komponente, prevođenje, religija, srpski jezik*

1. Uvod

Nije potrebno posebno naglašavati činjenicu da jezik kao kompleksna pojava podrazumeva preplitanje mnogih komponenti koje utiču na njegovu upotrebu u komunikaciji i tumačenje izgovorenih ili napisanih jezičkih struktura. Osim, naravno, lingvističkih komponenti poput morfosintakse i semantike, neophodno je uzeti u obzir i kulturološku komponentu, čiji se značaj u novije vreme s pravom naglašava, posebno kada se radi o komunikaciji na stranim jezicima. Naime, kako se navodi u relevantnoj literaturi (na primer, Larina 2005: 26), izvorni govornici su obično spremniji da oprostite grešku iz oblasti morfosintakse nego neodgovarajuću kulturološku komponentu, na primer način obraćanja. Prema tome, široko shvaćena kulturološka komponenta ima izuzetno značajnu ulogu u uspešnoj komunikaciji, posebno ako se ima u vidu da nije dovoljno samo preneti određenu poruku na stranom jeziku, već je važan i način kako se ta poruka prenosi (Prčić 2005: 33).

Svest o značaju kulturološke komponente u komunikaciji na stranom jeziku posebno je relevantna za komunikaciju na engleskom jeziku ako se uzme u obzir da je taj jezik postao savremeni jezik globalne komunikacije (*lingua franca*). Naime, govornici koji engleski jezik koriste kao strani jezik u komunikaciji ulaze u verbalnu interakciju kako sa osobama kojima je engleski takođe strani jezik, tako i sa osobama kojima je engleski maternji jezik. Učesnici u takvoj komunikaciji zadržavaju odlike svog jezičkog i kulturnog identiteta, ali svakako moraju da vode računa i o kulturološkim obrascima koje imaju govornici drugih jezika. Pošto je opšta tendencija ka globalizaciji putem medija omogućila

upoznavanje sa kulturološkim obrascima drugih, postavlja se pitanje da li dolazi do eventualnog ujednačavanja tih obrazaca ili barem do boljeg međusobnog razumevanja među sagovornicima u dvosmernoj usmenoj komunikaciji ili između čitalaca i teksta u jednosmernoj komunikaciji. Uz odgovarajuće primere iz nekoliko oblasti, u ovom radu proučiće se komunikacija koju ostvaruju čitaoci kojima je maternji jezik srpski, a upoznaju se sa izvornim engleskim tekstom prevedenim na srpski, kao i komunikacija koju ostvaruje strani (engleski) čitalac kada se upoznaje sa srpskim tekstom prevedenim na engleski. Glavni cilj takvog proučavanja jeste da se sagledaju složene kulturološke komponente značenja izvornih engleskih i srpskih izraza, kao i mogućnost potpunog ili delimičnog prenošenja tih komponenti na drugi (engleski, odnosno srpski) jezik.

2. Prevođenje kulturoloških komponenti

Kulturološka komponenta predstavlja bitan element u višeslojnom procesu prevođenja, onu neophodnu glazuru koja prevod ne čini samo činjenično, već i komunikativno vernim u što je moguće većoj meri, jer, kako navodi B. Hlebec (2009: 90), prevod često ne može biti apsolutno veran po svim parametrima. Da bi se i ta komponenta uspešno integrisala u prevod, prevodilac mora da je sagleda, da prepozna mesto gde je ona posebno naglašena, a da zatim u skladu sa sopstvenim vanjezičkim (enciklopedijskim) znanjem pronade najbolje rešenje. Pri tome prevodilac, naravno, često mora da sprovede dodatno manje istraživanje da bi se kroz stručnu štampanu literaturu i elektronske izvore upoznao sa segmentom koji treba da prevede; adekvatnim prevodom i eventualnim prevodilačkim napomenama on omogućava da čitalac potpunije razume tekst i upozna se sa elementima drugih kultura, kako onih prošlih, tako i savremenih.

Da bi se takva uloga prevoda u spoznavanju druge kulture ilustrovala, u centralnom delu ovog rada prokomentarišaće se primeri koji podrazumevaju elemente kulture u prevodu; prvo će se navesti nekoliko primera koji se odnose na opštu kulturu i koje u prevodu, po pravilu, nije potrebno dodatno pojašnjavati, a zatim i primeri koji se odnose na pojedine specifične kulturološke komponente uz koje često

treba uneti objašnjenje u fusnoti. Ti primeri su preuzeti iz značajne knjige američkog sociologa Luisa Mamforda (Mumford) *Kultura gradova* (*The Culture of Cities*), po prvi put objavljene 1938. godine, koja sadrži kulturološke komponente kako iz oblasti istorije, tako i iz oblasti arhitekture, geografije i drugih oblasti.³

2.1. Prevod i komponente kulture: izvorni engleski tekst

Pomenuta knjiga Luisa Mamforda odražava veliku erudiciju njenog autora, pa predstavlja dobar izvor primera za proučavanje kulturoloških specifičnosti; ona se bavi razvojem grada prvenstveno u okviru zapadne civilizacije (uz pominjanje primera i iz drugih delova sveta). Ovaj zanimljiv i inspirativan tekst pisan je vrlo stručno, a pred čitaoca – izvornog govornika engleskog jezika, a još više pred stranog čitaoca – postavlja prilično visoke zahteve navodeći veliki broj imena naučnika i istorijskih ličnosti, geografskih pojmova, kao i pojmova koji spadaju u opštu kulturnu baštinu.

Počnimo sa nekoliko izraza koji su deo opšte kulture (izrazi koji se komentarišu su podvučeni, a navode se paralelno izvorni i prevedeni tekst):

(1) a) The flood of water cleanses the Augean metropolitan stable... (237)

b) Ova poplava vode za kupanje očistila je Augijeve štale metropole... (268)

(2) a) ...Dickens needed no special powers of invention to create Sir Tite Barnacle and the Circumlocution Office. (227)

b) Dikensu nije trebala nikakva posebna inspiracija da bi stvorio ser Tajta Barnakla i kancelariju za zaobilazne poslove. (255)

(3) a) To the Oblomovs of the world the plan is ... (375)

b) Svim onim Oblomovima širom sveta plan je... (423)

U ovim primerima radi se o dobro poznatom grčkom mitu o Herkulovim podvizima (1a) i o dva poznata književna dela (Dikensovom romanu *Mala Dorit* i romanu Gončarova *Oblomov*) čiji su likovi postali simboli za određeni tip ličnosti, a u slučaju Dikensovog romana naziv

³ Prevod na srpski *Kultura gradova* objavljen je 2010. godine (prevodioci: P. Novakov, D. Prodanović-Stankić i A. Izgarjan).

date kancelarije slikovito ukazuje na konkretnu pojavu u društvu – komplikovane administrativne procedure i odugovlačenje. Da bi u potpunosti razumeo implikacije koje autor L. Mamford želi da naglasi, čitalac treba da bude upoznat sa konotacijama koja ta imena nose; pošto se očekuje da su ti likovi poznati čitaocu, nije bilo potrebe da se njihov simbolizam objasni u prevodilačkoj napomeni u fusnoti.

Naredni primeri ukazuju na prevodilački problem koji treba prepoznati:

(4) a) ...economy of Charles the Great. (13)

b) ...privredu Karla Velikog. (19) (6)

(5) a) ...the German Emperor, Henry I... (15)

b) ...nemačkog cara Henrika I... (26)

(6) a) ...Francis I provided a meadow near the river for the scholars of the University of Paris. (43)

b) ...Fransoa I je obezbedio dolinu blizu reke za učenjake sa Univerziteta u Parizu. (54)

Naravno, radi se o imenima kraljeva (kao i imenima drugih vladara i ličnosti iz istorije) koja se u u većoj ili manjoj meri adaptiraju u skladu sa datom domaćom jezičkom tradicijom (u ovom slučaju engleskom). Prevodilac na srpski treba da prepozna o kome se radi na osnovu konteksta (država, istorijska epoha) i imena navede u obliku koji je odomaćen u srpskom jeziku, jer bi se zadržavanjem engleske varijante u primerima (4a) i (6a) čitalac naveo na pomisao da se možda radi o engleskom monarhu ili velikodostojniku. Dakle, u ovom slučaju kulturološka komponenta u prevodu podrazumeva „odomaćivanje” imena (odnosno transkripciju prema jeziku naroda/države iz koje potiče ličnost), kao što je to Mamford učinio na engleskom jeziku. Tako se, na primer, na osnovu konteksta zaključuje da se u primeru (4a) radi o Karlu, a ne o Čarlsu, a u primeru (6a) o francuskom kralju Fransoa I, a ne o Frensisu, Francu ili Franji, mada je uz odgovarajući kontekst i ta transkripcija moguća: elektronska pretraga pokazuje da engleska varijanta imena *Francis I* može da se odnosi i na Franju Josifa (ili Franca Jozefa), austrijskog cara.

Sledećih nekoliko primera ukazuju na kompleksnije prevodilačke izazove povezane sa datom kulturom:

(7) a) The popular saying in England about Hardwick Hall – “more glass than wall”... (38)

b) Popularna izreka u Engleskoj o Hardvik holu - „više stakla nego zida” - ... (49)

(8) a) ...as the Inns of Court in London... (44)

b) ...poput zgrada pravničkih udruženja u Londonu... (54)

(9) a) Consider the monstrous installation of the Pergamon altar in Berlin... (263)

b) Uzmimo za primer monstruožnu instalaciju oltara u berlinskom muzeju Pergamon... (299)

Ovi primeri već ukazuju na specifičnije pojmove tipične za datu kulturu koji verovatno nisu poznati prosečnom stranom čitaocu (a možda ni svakom savremenom izvornom čitaocu). Naime, da bi čitalac shvatio izreku koja se navodi u primeru (7a), treba da zna da je Hardvik hol poznata vlastelinska kuća iz kasnog 16. veka i da ima veoma velike prozore na fasadi – otuda i izreka koju Mamford pominje. Isto tako, *Inns of Court* (8a) su zgrade u Londonu u kojima se nalaze advokatska udruženja i druge prostorije za advokate. Konačno, u primeru (9a) aludira se na rekonstrukciju oltara iz drevnog grada Pergamona u Maloj Aziji koja se nalazi u navedenom muzeju u Berlinu.

Sledeći primeri, utisak je, takođe zahtevaju pojašnjenje za čitaoca:

(10) a) ...the worship of Five Orders in architecture. (77)

b) ...poštovanje pet stilova u arhitekturi. (89)

11) a) ...and selling the ground to workmen by so much per front foot. (123)

b) ..te prodajom zemljišta radnicima po tome koliko će metara zauzimati fasada na ulici... (140)

Izraz *five orders* (10a) odnosi se na pet stilova, odnosno pet vrsta vrsta stubova u arhitekturi, kako ih je opisao Đakomo Baroci da Vinjola (da Vignola) u 16. veku (to su toskanski, dorski, jonski, korintski i mešoviti). Za čitaoca koji se ne bavi arhitekturom, odnosno građevinarstvom, taj izraz je netransparentan, pa se postavlja pitanje da li on razume sve nivoe poruke koju autor Mamford želi da prenese. Primer (11a) sadrži izraz *per front foot* koji se zaista mora objasniti u prevodu, bilo u fusnoti bilo kroz opisni prevod, kao što je to učinjeno u (11b); naime,

taj izraz označava dužinu u stopama koju zauzima fasada kuće i koja je predstavljala osnovu za obračun površine kuće.

Poslednja grupa primera iz Mamfordove knjige takođe ukazuje na moguće prevodilačke probleme koje treba uočiti i rešiti:

(12) a) ...the Dutch have embodied in their reclamation of the land from the Zuyder Zee. (401)

b) ...imali Holandani u svom nastojanju da isuš morski rukavac i tako prošire svoju teritoriju... (455)

(13) a) The Schrebergärten movement, which has been... (428)

b) Pokret Šrebergarten, koji je imao... (485)

14) a) ... the grandiose gestures of a Sargon or an Ozymandias... (434)

b) ...grandiozni potezi Sargona ili Ozimandijasa... (491) (fusnota prevodioca: grčko ime za faraona Ramzesa II; glavni lik Šelijeve poeme "Ozimandijas")

Značenje holandskog naziva *Zuyder Zee* (12a) može se naslutiti iz konteksta, ali prevod ipak sadrži opisnu frazu (a ne samo transkripciju geografskog naziva) koja čitaocu objašnjava na šta se taj izraz konkretno odnosi. Iz primera (13a) jasno je da se radi o pokretu, ali bi trebalo naznačiti za šta se taj pokret zalagao: u fusnoti se može objasniti da se radi o dodeljivanju parcele pojedincu za nekomercijalnu obradu kako bi se poboljšala ishrana stanovništva, što je bitno znati da bi se potpuno razumeo Mamfordov tekst. Konačno, imena iz primera (14a) takođe nisu bliska prosečnom čitaocu, pa verovatno ni naglašavanje koje Mamford postiže pridevom *grandiozni*. Naravno, Sargon je akadski car koji je osvojio sumerske gradove, a Ozimandijas je deo titularnog imena Ramzesa II, kao što se i navodi u prevodilačkoj fusnoti; za čitaoca je značajno da prepozna imena tih vladara i veličinu njihovih poduhvata.

2.2. Prevod i specifični kulturološki kontekst: izvorni srpski tekst

Kada se radi o kulturološki intoniranom srpskom tekstu koji kroz prevod treba približiti engleskom čitaocu tako da prevod bude i razumljiv i da ukaže na specifičnosti date sredine, jedna od vrlo kompleksnih oblasti svakako je religija, odnosno anglikanski protestantizam i katoličanstvo naspram pravoslavnog hrišćanstva,

o čemu je već pisano (up. Novakov 2008a, 2008b). Ovom prilikom navešće se i prokomentarisati nekoliko ilustrativnih primera iz knjige L. Šelmić *Srpsko zidno slikarstvo XVIII veka*⁴ koja po prirodi stvari sadrži religijsku komponentu zbog tematike slikarstva koje se opisuje (prizori iz *Biblije*, slike svetaca) i škole vizantijskog ikonopisanja.

Kao što je poznato, uz dugu zajedničku istoriju, katoličanstvo/protestantizam i pravoslavno hrišćanstvo podrazumevaju i bitne specifičnosti koje nisu samo formalne, već često i konceptualne. Zbog toga nije uvek lako naći pravu meru u prevodu – onu koja će tekst učiniti bliskim engleskom čitaocu, a istovremeno zadržati izvorni „kolorit” i diskretno naznačiti da razlike postoje.

Naredni primeri ukazuju na možda najveću prevodilačku dilemu koja se pojavila tokom prevođenja ovog teksta, a to je naziv Isusove majke Marije u katoličkoj/protestantskoj i pravoslavnoj tradiciji. Poznato je da te dve hrišćanske tradicije u nazivu naglašavaju dva različita svojstva Isusove majke: prva akcenat obično stavlja na bezgrešno začeće (*Devica Marija*), a druga na rađanje boga - *Bogorodica* (mada se u *Enciklopediji pravoslavlja* navodi i izraz *Djeva Marija*), što je doslovni prevod grčke složenice *Theotokos*. Zbog toga se postavilo pitanje kako prevesti taj naziv na engleski: uobičajenim izrazom koji se koristi u anglosaksonskoj verskoj i jezičkoj sredini (*The Virgin*) ili učiniti pokušaj da se u prevodu na engleski ipak barem delimično očuva pojam iz srpskog originala. Ovo su tri od većeg broja primera iz pomenute knjige koji se odnose na *Bogorodicu*:

- (15) a) ...posle živopisanja Bogorodičine crkve... (033)
b) ...he painted the walls of the Church of the Virgin... (032)
- (16) a) ...prikaz *Krunisanja Bogorodice*... (075)
b) ...presentation of The Coronation of the Virgin... (071)
- (17) a) a) ... sa likom Bogorodice koja u naručju drži Hrista... (083)
b) ...icon with the Virgin holding Christ... (080)

U navedenim prevodima zadržan je uobičajeni engleski izraz *The Virgin* umesto mogućeg (nešto dužeg) prevoda *The Mother of God* ili grčke reči *Theotokos*, ali je na drugim mestima u tekstu uz objašnjenje korišćena i reč *Theotokos*. Naime, proučavanjem novijih, uglavnom elektronskih

⁴ Knjiga je objavljena sa paralelnim srpskim i engleskim tekstom, prevod na engleski: P. Novakov.

prevoda relevantnih tekstova sa ruskog, i naravno grčkog, na engleski jezik, uočljiva je tendencija da se u prevodu koristi grčka reč *Theotokos* i tako naznači kulturološki specifičan termin koji je engleskom čitaocu nepoznat, ali se prilikom prvog pominjanja može objasniti u fusnoti. Ukoliko bi se takva praksa ustalila, reč *Theotokos* bi mogla da se uvrsti u kulturološke pozajmljenice koje su prepoznatljive u engleskom jeziku.

Navešćemo još nekoliko primera iz ove oblasti koji pružaju priliku da se u prevod unese „kolorit” druge kulture:

(18) a) ...,neki daskal Stefan podigao pripratu...” (031)

b) ...,a didaskalos Stefan built the porch...” (028)

(19) a) ...monumentalno naslikanim Priugotovljenim prestolom.... (039)

b) ...monumentally painted Prepared Empty Throne (Hetoimasia)... (038)

(20) a) ...u crkvi Sv. Arhistratiga u Laćarku... (107)

b) ...in the church of St. Archistratigos in Laćarak... (106)

Kao i u grupi primera povezanoj s Bogorodicom, i u primerima (18a) i (20a) pojavljuju se grčke reči koje odražavaju pripadnost nekadašnjoj vizantijskoj sferi i koje bi trebalo barem pokušati ugraditi u prevod. U navedenim prevodilačkim rešenjima te grčke reči su zadržane: *didaskalos* (ispisan kurzivom da bi se naznačilo da je to reč stranog porekla i nije sasvim integrisana ni u savremeni srpski jezik) preuzeta je iz *Enciklopedije pravoslavlja* (2002) u kojoj postoji odrednica *didaskal* uz koju se navodi da označava teologa, svešteno lice ili verskog učitelja; upisivanjem te reči (u izvornom grčkom obliku) umesto opisnog prevoda engleski čitalac se postavlja u istu ili vrlo sličnu situaciju kao i prosečni savremeni srpski čitalac kome je ta reč nepoznata, a pri tom se naznačava i kulturološki otklon. Reč *arhistratig* iz primera (20a) takođe je grčkog porekla i označava glavnokomandujućeg ili glavnog zapovednika nebeske vojske, a taj naziv se pripisuje arhanđelu Mihailu. U prevodu je zadržana grčka reč, a *Rečnik pravoslavlja* (Vukičević 2004) kao engleski ekvivalent navodi englesku varijantu grčke reči *archstrategist*. Konačno, primer (19a) sadrži izraz *priugotovljeni presto* koji se u *Enciklopediji pravoslavlja* objašnjava u okviru odrednice *hetimasija* – još jedne grčke reči, a označava prazan pripremljeni presto za Isusa Hrista. U ovom slučaju, prevod sadrži sažeti opis izraza *priugotovljeni presto* koji pojašnjava

sadržaj tog pojma, a grčki termin dodat je u zagradi kao relevantan stručni pojam koji se koristi u pravoslavnim teološkim krugovima.

Prokomentarišimo još dva primera iz ove oblasti:

(21) a) *Obretenje glave sv. Jovana...* (047)

b) ...*Reterieval of St. John's Head* ... (046)

(22) a) ...na platnu *Mučenje Sv. Varvare...* (115)

b) ...on canvass *Martyrdom of St. Barbara...* (114)

Izraz *obretenje glave* (21a) arhaičan je za savremenog srpskog čitaoca i označava pronalaženje odrubljene i zatim tajno sahranjene glave Sv. Jovana Krstitelja. *Rečnik pravoslavlja* (Vukičević 2004) kao ekvivalent te reči navodi englesku reč *finding*, odnosno *finding of the head*; u prevodu je ipak iskorišćena reč *retrieval* koja bolje pokriva semantički sadržaj srpske reči, a donekle zadržava i izvestan odklon od uobičajene reči *nalaženje (finding)* koji postoji i u srpskom originalu. Drugi primer (22a) odabran je da ilustruje situaciju kada se uz malo semantičko pomeranje kao prevodni ekvivalent koristi ustaljeni engleski izraz za ovakve ikonografske motive - *martyrdom* umesto doslovnog prevoda srpske reči *mučenje (torture)*. U tom slučaju nije se narušilo značenje izvornog teksta, a prevod je kulturološki prilagođen ciljnom jeziku. Napomenimo na kraju da je i ime *Varvara* modifikovano u *Barbara* u skladu sa engleskom tradicijom.

3. Zaključak

Imajući u vidu značaj pojma multikulturalnost u savremenom svetu, odnosno potrebu uvažavanja i očuvanja pojedinačnih kultura u globalizovanom okruženju, u ovom radu sagledan je jedan način upoznavanja sa drugim kulturama – prevođenje – koji može da doprinese razvoju svesti o postojanju različitih kulturoloških stanovišta, odnosno o drugima koji gaje sopstvene kulturološke modele, slične našem ili drugačije od njega.

Prevod se, dakle, sagledava kao kompleksna aktivnost koja podrazumeva višestruke kompetencije, od lingvističkih do kulturoloških, a i sama kulturološka kompetencija obuhvata više komponenti koje prevodilac treba da razvije i osvesti. Naime, kada se radi o kulturološkim

elementima, osim poznavanja kulturološke komponente svog maternjeg jezika i kulturološke komponente određenog stranog jezika ili stranih jezika, prevodilac treba da bude osposobljen da uoči kulturološki relevantna mesta u prevodu i da pronađe odgovarajuća prevodilačka rešenja. Pri tome često mora da ispolji kreativnost i da sam dođe do rešenja, jer ga postojeći priručnici ne nude.

Ovakvi problemi povezani sa kulturološkom komponentom u prevodenju i njihova moguća rešenja razmatrani su uz dve grupe primera: prvo sa stanovišta čitaoca kome kroz prevod treba približiti izvorni engleski tekst koji sadrži znatan broj kulturoloških referenci, a zatim uz komentare za nekoliko primera iz srpskog teksta koji se odnosi na oblast religije. U oba slučaja konstatovano je da bi u prevodu trebalo – u što je moguće većoj meri - uspostaviti osetljivu ravnotežu između komunikativne razumljivosti za stranog čitaoca i kulturološke obojenosti izvornog teksta. Pri tome, prevodilac treba dobro da proceni do koje mere može da zadrži izvorni „kolorit”, a do koje da ga zameni ciljnim ekvivalentom kako bi tekst približio čitaocu. Navedeni primeri ilustruju nekoliko nivoa takvih prevodilačkih intervencija, od relativno jednostavnog odomaćivanja kada se radi o transkripciji ličnih imena, preko zahtevnijih sažetih opisnih prevoda koji treba da objasne elemente izvorne kulture, pa do kompleksnih procena o najpogodnijem prevodnom ekvivalentu za datu kulturološku specifičnost. U svakom slučaju, uloga prevodioca u tom procesu je izuzetno bitna, on u izvesnoj meri predstavlja prizmu kroz koju se prelama izvorni tekst pre nego što bude enkodiran na ciljni jezik; od uspešnosti tog enkodiranja u znatnoj meri zavisi i čitaćevo razumevanje, pa samim tim i prihvatanje kulturološkog obrasca drugog, sa svim njegovim specifičnostima u odnosu na kulturološki obrazac samog čitaoca.

Literatura

- Enciklopedija pravoslavlja* (2002). Beograd: Savremena administracija.
- Hlebec, B. (2009). *Opšta načela prevođenja*. 2. izd. Beograd: Beogradska knjiga.
- Larina, T. (2005). Cultural Values and Negative Politeness in English and Russian. *Respectus Philologicus* 8 (13), 25-39.
- Mamford, L. (2010). *Kultura gradova*. Novi Sad: Mediterran.
- Mumford, L. (1970). *The Culture of Cities*. San Diego: Harvest Book.
- Novakov, P. (2008a). On Translating fine arts and religious texts from Serbian into English. U: P. Novakov. *Anglističke teme*. 119-129, Novi Sad: Futura publikacije.
- Novakov, P. (2008b). Prevođenje kao dijalog kultura. U: P. Novakov. *Anglističke teme*. 130-137, Novi Sad: Futura publikacije.
- Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Šelmić, L. (2004). *Srpsko zidno slikarstvo XVIII veka*. Novi Sad: Galerija Matice srpske.
- Vukičević, B. (2004). *Rečnik pravoslavlja*. Beograd: Jezikoslovac.

Predrag Novakov

CULTURE-RELATED ELEMENTS IN TRANSLATION: AN ENCOUNTER WITH OTHERS

SUMMARY: *It is a well-known fact that the complex phenomenon like language includes a broad range of components specific for a given community and its culture. These components, more or less typical for the given community only, represent a particular challenge for the translator and provide the area in which the translation can contribute to a better insight into other cultures, that is to accepting multiculturalism surrounding us. Having that fact in mind, this paper discusses translational procedures related to the transfer of culture-related elements in two directions: from English (as the source language) to Serbian (as the target language) and vice versa, with the examples from the field of social sciences, religion and art. Namely, the central part of this paper first lists relevant examples from the field of sociology and history (that is, from the book The Culture of Cities by L. Mumford, whose Serbian translation was published in 2010) which distinctively point to the translational problems which may occur while transferring cultural components from English to Serbian. After that,*

the paper discusses examples in which Serbian is the source, and English the target language; these examples are related to religion and religious art, to the field in which cultural differences are particularly pronounced. Examples were excerpted from the book Serbian 18th Century Wall Painting by L. Šelmić, whose English translation was published in 2004. Analysing examples from these two books, this paper discusses possible translational solutions for specific culture-related contexts and their contribution to a better understanding of other communities and multiculturalism in general.

KEY WORDS: *culture-related components, English, religion, translation, Serbian*